

Η ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΤΟ ΚΗΡΥΓΜΑ

Πόσον δὲν ἐπηνέθησαν καὶ ἐξετιμήθησαν αἱ σχολαὶ τῶν Ἰνδῶν γυμνοσοφιστῶν, μαθητῶν τῶν σοφωτάτων μάχων τῆς Αἰγύπτου; Φαντασθῆτε τὰ ὑψηλὰ αὐτὰ ὑποκείμενα, ἰστάμενα, ὅπως τὰ περιγράφει ὁ Πλίνιος, ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς μέχρι τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου, ὅτε μὲν ἐπὶ τοῦ ἐνὸς ποδὸς ὅτε δὲ ἐπὶ τοῦ ἐτέρου, ἐπὶ τῆς κατακεκαυμένης ψάμμου, παρατηροῦντα μὲ ἀπλανεῖς ὄφθαλμούς το ἄστρον τῆς ἡμέρας. Ἡ σχολὴ τῶν κυνικῶν ἔσχεν ὡς ἰδρυτὴν τὸν Ἀντισθένην, οὗ περιφημότερος μαθητῆς καὶ διαμορφωτὴς τῆς Σχολῆς ταύτης ὑπῆρξεν ὁ Διογένης. Τὰ δόγματα αὐτῆς συνίσταντο εἰς τὴν ἐλευθερωτέραν ἐκτίμησιν τῶν ἐλαττωμάτων καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν ὅτι πᾶν τὸ φυσικὸν εἶνε καὶ τὸ καλλίτερον, δυνάμενον νὰ διαπραχθῇ καὶ δημοσίᾳ. Ἐκαστος συμπεραίνει τὰς συνεπείας τοιαύτης Ἠθικῆς. Μὴ παραλείψωμεν ἐν τούτοις νὰ σημειώσωμεν ὧδε, ὅτι ὁ Διογένης οὗτος ἤρξατο τοῦ φιλοσοφικοῦ αὐτοῦ σταδίου ἀφ' οὗ πρῶτον ὑπῆρξε κιθδηλοποιὸς ἐν τῇ πατρίδι τοῦ Σινώπῃ, ἐξ ἧς ἔφυγεν ἀποκαλέσας ταύτην, δὲν ἀμφοβῶμεν, κατὰ τὸ σύνθημα ἀγνώμονα, ἵνα ἔλθῃ καὶ κατοικήσῃ ἐν Ἀθήναις φιλοσοφικῶς ἐντὸς τοῦ πύθου. Τί ὠραίαν τριάδα ἤθελεν ἀποτελέσει ὄντως ἐν τῷ μέσῳ τοῦ σαρκαστικοῦ Δημοκρίτου, ὅστις πάντοτε ἐγέλα βλέπων τὰς ἀφροσύνας τῶν ἀνθρώπων, καὶ τοῦ μεγαλυχολικοῦ Ἡρακλείτου, ὅστις ἐλάμβανε τὴν ἐνόχλησιν πάντοτε νὰ κλαίῃ ἐπὶ τοῖς μεγάλαις ἡμῶν δυστυχίαις! Ἀλλὰ τί τάχα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐσκέπτετο περὶ τούτων τὸ Οἰκιακὸν Δαιμόνιον τοῦ σοφωτάτου τῶν ἀνθρώπων, ὅστις πρῶτος ἐνεκαίνισε τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν καὶ ἐκ τῆς διδασκαλίας τοῦ ὁποίου ἐπήγασαν πᾶσαι αἱ λοιπαὶ;

*

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω πρόδηλος ἡ ἀλήθεια ὅτι ἡ Ἠθικὴ μόνον ἐὰν ἀπεκδυθῇ τῶν ὑψηλῶν, ἀλλὰ καὶ χιμαίρικων παραστάσεων τῆς ἀεροβάμονος φιλοσοφίας, ἐὰν καταστῇ ὁμοία καὶ οὐχὶ ἀνωτέρα τῶν ἀνθρώπων, δυνάμεθα νὰ ἐλπίσωμεν ὅτι θάποθῃ κοινῆς χρήσεως νόμισμα καὶ ὅτι οἱ διδάσκοντες αὐτὴν θὰ ὡς συνεπείς εἰς τὰς ἀρχάς των. Ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἀποτελεῖται ἐκ κολοσῶν ἐχόντων τὸν πόδα ἐξ ἀργίλλου, ἐπὶ τοῦ χάρτου μόνον θέλει βασιλεύει. Διὰ ταῦτα ἀντὶ αὐστηρώς νὰ μεμφώμεν, ὡς ἄλλοι ἔπραξαν, τῆς ἠθικῆς τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων, ἐπιζητήσωμεν μᾶλλον νὰ ὠφεληθῶμεν ἐκ τῶν ἀληθειῶν αὐτῶν ὡς ἐπίσης καὶ ἐκ τῶν πλανῶν των, ὅπως ἐδραϊώσωμεν τὴν Ἠθικὴν τοῦ αἰῶνος ἐν ᾧ ζῶμεν, καὶ ἧς σκοπὸς δὲν εἶνε βεβαίως νὰ μᾶς διδάξῃ πῶς

νὰ ἰστάμεθα ἐπὶ τοῦ ἐνὸς ποδὸς ἐπὶ ἡμέρας ὁλοκλήρους ἀσκαρδαμυκτεῖ τὸν ἡλίον θεώμενοι, οὔτε νὰ ἔχωμεν Οἰκιακὰ Δαιμόνια, οὔτε νὰ διδάσκωμεν τοὺς νεαροὺς ἡμῶν μαθητὰς νὰ νηστεύσιν ἅπαξ τῆς ἐβδομάδος καὶ νὰ ἐνδύωνται μὲ ῥάκη, οὔτε νὰ κλαίωμεν ἢ νὰ γελῶμεν καθ' ὅλον ἡμῶν τὸν βίον, ἀλλὰ τὸ πολύ, πολύ, ὀλίγον ἀπὸ τὸ ἐν καὶ ὀλίγον ἀπὸ τὸ ἄλλο.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς Ἠθικῆς καὶ τῆς διδασκαλίας αὐτῆς πρὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ἀλλὰ κατὰ τινὰς ἡ βασιλεία τῆς Ἠθικῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἤρξατο ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τὸ Εὐαγγέλιον εἶνε ὄντως ἐν τῶν ἐντελεστερώων συστημάτων ἀφ' ὅσα ποτὲ ἐγράφησαν, διότι εἰς τὴν Ἠθικὴν καὶ μόνην ἀπέβλεψεν ὁ νομοθέτης αὐτοῦ, ἔχει δὲ καὶ τὸ προτέρημα νᾶποτείνεται, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐξάσκησιν τῆς ἀρετῆς, πρὸς τὴν καρδίαν καὶ οὐχὶ πρὸς τὴν ψυχρὰν λογικὴν, καθ' ὃ ἐπὶ τῆς ἀπείρου ἀγάπης καὶ τῆς προχότης στηριζόμενον. Ἀλλ' ἴσως, ἢ μᾶλλον χωρὶς ἴσως, αὐτὴ ἡ ἐντέλεια αὐτοῦ παρεμπόδισε τὸν σκοπὸν του. Πολλὰ τῶν παραγελμάτων αὐτοῦ ἐκ τῆς φυσικῆς λογικῆς ἀπορρέοντα, ἦσαν γνωστὰ καὶ πρὸ τῆς ἐμφανίσεώς του ἐν ἰδιαιτέροις τουλάχιστον κύκλοις τῆς ἀνθρωπότητος, οὐδὲν δ' ἄλλο ἀπῆλθον πρὸς τελεσφόρησιν εἰμὴ τὴν ἐν πλήρει ἡμέρᾳ καὶ μέσῃ ὁδῷ ἀνακλήρουν αὐτῶν. Καὶ ὡς πρὸς τοῦτο οὐδὲν πλέον ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἀφ' ὅ,τι ἔπραξεν ὁ θεὸς τοῦ χριστιανισμοῦ ἰδρυτῆς. Ἀλλὰ τὸ χρωμα, δι' οὗ οὗτος περιέβαλε τὰ γνωστὰ ἕως τότε ἠθικὰ παραγγέλματα καὶ ὅσα ἄλλα ὅπως ἴδῃ προσέθηκε, κατέστησαν τοῦτο ἀνώτερον τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων. Ἐνεκεν δὲ ἰδιαιτέρων ἐθνικῶν περιστάσεων, ἐν αἷς διετέλει κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὸ Ἰουδαϊκὸν ἔθνος, τὸ Εὐαγγέλιον παρίσταται, ὅταν ἀναγινώσκειται ἄνευ ἑθρικῶν ἢ εὐνοικῶν προκαταλήψεων, ὡς ὁ τελευταῖος λόγος καὶ ἡ διαθήκη κοινωνίας, πνεύσεως τὰ λοιπῆς. Ἀφ' οὗ ὁ κόσμος οὗτος εἶναι μάταιος τὸ δὲ τέλος αὐτοῦ ἐγγύς ἐστι—λέγει ἐν αὐτῷ ὁ νομοθέτης—πρὸς τί καλὸν νὰ ἐργάζεται τις καὶ νὰ ἀγωνιᾷ; Μόνον οἱ ἄπιστοι δύνανται νὰ λαμβάνωσι τὰς τοιαύτας τοῦ βίου φροντίδας, ἀγνοοῦντες ὅτι τὰ ἔα τοῦ ἀγροῦ, ἅτινα οὔτε νήθουσιν, οὔτε κοπιῶσιν, εἰσὶν ἐν τούτοις μεγαλοπρεπέστερον ἐστολισμένα ἀφ' ὅσον ὑπῆρξε ποτὲ ὁ Σολομών ἐν ὅλῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ ὅτι ὁ οὐράνιος ἡμῶν Πατὴρ οὐδενὸς ἀρίνει νὰ στερηθῶσι τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας. Μὴ ἐπιζητῆτε τὰ πλοῦτη διότι εἶνε ευκολώτερον νὰ διέλθῃ κάμηλος διὰ τῆς ὀπῆς τῆς βελόνης ἢ ὁ πλούσιος εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ἀλλ' ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, τὰ ὅποια οὔτε σπεύρουσιν, οὔτε θερίζουσιν, οὐδὲ συνάγουσιν εἰς τὰς ἀποθήκας καὶ ὁ πατὴρ ἡμῶν ὁ οὐράνιος

τρέφει αὐτά. Μὴ ζητῆτε νὰ διδάσκεσθε διότι μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι. Τί πρέπει λοιπὸν νὰ πράττωμεν; Νὰ γρηγορῶμεν καὶ νὰ προσευχώμεθα. Νὰ συγχωρῶμεν τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν ἵνα καὶ ὁ Θεὸς ἀφήσῃ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, διότι ἡ ἡμέρα τῆς κρίσεως ἤγγικεν. Αὗται δὲ εἶνε ἀκριβῶς αἱ λέξεις τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἡ ἐννοία αὐτῶν μόνη ἡ ἐκ τούτων πηγάζουσα, μεθ' ὅσα καὶ ἂν τις εἴπῃ, προστρέχων εἰς τὰς συμβολικὰς καὶ ἄλλας ἐρμηνευτικὰς θεολογικὰς μεθόδους.

Ἀλλὰ πρόδηλον ὅτι διὰ τοιαύτης Ἠθικῆς μόνον ἀναχωρητὰς καὶ μοναχοὺς δύναται τις νὰ παρασκευάσῃ, οὐδέποτε δὲ πολίτας καὶ κοινωνικοὺς ἀνθρώπους. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὅστις οὐδέποτε ἐπρόφερε τὰς λέξεις πατρίς καὶ ἐλευθερία, δὲν ἐπεζήτησε νὰ κατάρτισῃ πολίτας καταλλήλους νὰ βιώσωσιν ἐπὶ τοῦ κόσμου τούτου, ἀλλ' ἀγίους ἀξίους νὰ καθέξωσι θέσιν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν Οὐρανῶν. Ἡ Ἠθικὴ αὐτοῦ εἶνε τοσοῦτον ὀλίγον πρακτικὴ, τοσοῦτον ἀκατάλληλος νὰ διευθύνῃ τὰ τοῦ κόσμου, ὥστε πάντες οἱ ἐν ἀρχῇ υἱοθετήσαντες αὐτήν, ἤρχισαν νὰ φεύγωσι τὸν κόσμον καὶ νὰ καταφεύγωσιν εἰς τὴν ἐρημον καὶ τὰ μοναστήρια.

Ἐντεῦθεν, ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ δὲν δύναται τις νὰ ἐπιζητήσῃ τὸ σύνολον τῶν κανόνων ἐκείνων τῶν ἀποτελούντων τὸν Κώδικα τῆς πρακτικῆς Ἠθικῆς, ἀλλὰ ἰδανικόν τι Ἠθικῆς, ἀντίθετον ἐκείνου ἐν ᾧ διεβίωσαν αἱ ἀρχαῖαι Κοινωνίαι, ἰδανικόν τι ἀνοχῆς καὶ ταπεινοφροσύνης ἀντίθετον πρὸς τὸ ἰδανικόν τῆς ἀπολαύσεως καὶ τῆς ὑπερηφανίας τῶν ἐθνικῶν τέλος τὴν ὑπερβολὴν τοῦ ἀσκητισμοῦ ἀντιτιθεμένην πρὸς τὴν ὑπερβολὴν τῆς αἰσθητικότητος.

Ἐὰν τὸ Εὐαγγέλιον ἔσχε πρακτικὰ ἀποτελέσματα, τοῦτο προῆλθε κυρίως ἐκ τοῦ λόγου ὅτι, ἀποτελοῦσα ἡ Ἠθικὴ αὐτοῦ ἔντονον διχμαρτυρίαν κατὰ τῶν ἡθῶν μὲς κοινωνίας ἄνευ ἡθικῶν βάσεων, υἱοθετήθη μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἅμα τῇ ἐμφανίσει τῆς ὑπὸ τῶν καταπιεζομένων τάξεων, ὑπὸ τῶν πτωχῶν καὶ τῶν δούλων, ὧν τὰ δεινὰ ἐλαφρύνοντο ὑπὸ τῆς ιδέας τῆς ἀμοιβῆς ἐν τῇ μελλούσῃ καλλιτέρᾳ ζωῇ. Ἐπειδὴ δ' ἐνθα συρρέει τὸ πλῆθος πάντοτε μεταξὺ αὐτοῦ ὑπάρχουτιν ἄνθρωποι ἱκανοὶ νὰ διευθύνωσιν αὐτό, ἡδυνήθη νὰ ἐπιφέρῃ οὕτως ενεργητικὴν τινα ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς τύχης τῶν ρηθειῶν τάξεων, χρησιμεύσαν εἰς κρείττονα ὑπὲρ αὐτῶν διαρρυθμίσιν πολλῶν κοινωνικῶν ζητημάτων. Ἀλλ' ὅτε ἡ Ἠθικὴ αὕτη, προϊόντος τοῦ χρόνου, περιέπεσεν ἐντελῶς εἰς χεῖρας τῶν ἰσχυρῶν τούτων, οἵτινες ἔδραμον ὅπου καὶ ὁ λαὸς πρὸς τὸ ἴδιον κυρίως συμφέρον, ὅτε ἀπὸ Ἠθικῆς μετεβλήθη εἰς θρησκευμα καὶ ἐδέχθη νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰς δογματικὰς τούτου ἀνάγκας· ὅτε ἐν ἄλλαις λέξεσι

περιέπεσεν εἰς χεῖρας τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ συνεδέθη στενωτέρον μὲ τὰς ἀρχαῖας Ἰουδαϊκὰς παραδόσεις τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς, τὸ πρᾶγμα τότε ἐντελῶς ἥλλαξεν ὅψιν καὶ ἡ Ἠθικὴ τοῦ Εὐαγγελίου, μηδόλως πρακτικωτέρα ἀποβῆσα, ἀπώλεσεν εἰς χεῖρας αὐτῶν καὶ τὸ θέλητρον τοῦ ὑψηλοῦ αὐτῆς χαρακτῆρος.

Ὅποια τις ὑπῆρξεν ἡ Ἠθικὴ τοῦ Εὐαγγελίου εἰς χεῖρας τῶν πατέρων τῆς τε Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ὑπὲρ τῶν δογματικῶν καὶ τῶν συμφερόντων ἐκάστης ἀγωνιζομένων, καὶ πρὸς τοῦτο ὡς ἤθελεν ἕκαστος ἐξηγούντων τὰς Γραφάς, εἶνε πρᾶγμα ἀρκούντως γνωστὸν καὶ ἐκ τῆς γενικῆς τοῦ κόσμου Ἱστορίας, ὥστε νὰ μὴ ἀπαλλάξῃ μακροῦ ὧδε περὶ τούτου λόγου. Ὑπερκαυνίσαντες ἐν τῇ διδασκαλίᾳ αὐτῶν καὶ αὐτὰς τὰς ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελίου καθιδρυθείσας ἀρχὰς τοῦ ἀσκητισμοῦ, καταδικάσαντες τὸν γάμον, ἐξυμνήσαντες τὴν ἀγκυρίαν καὶ τὴν παρθενίαν, ῥίψαντες τὸν λίθον τοῦ ἀναθέματος κατὰ τῶν κοινωνικῶν συμφερόντων καὶ τοῦ πλοῦτου καὶ ἀπαγορεύσαντες πάντα τὰ πρὸς ἀπόκτησιν τούτου μέσα καὶ ἐπαγγέλματα, τοιαύτην, ὡς ὀρθῶς ἐρρέθη, ἔσυρον γραμμὴν διχορίσεως μεταξὺ τῶν καθηκόντων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ χριστιανοῦ καὶ ἐπὶ τοσοῦτον προέβησαν εἰς τὴν διάκρισιν ταύτην, ὥστε ὠρίσαν κανόνας Ἠθικῆς ὅλως ἀδυνάτους καὶ ἀνεφαρμόστους ἐπὶ τῆς κοινωνίας. Ὅπερ δὲ χεῖρον, ἀνακηρύξαντες καὶ ὑπερασπίσαντες, μάλιστα ἐνίοι τούτων, τὴν μισαλλοδοξίαν, ἐχώρισαν τοὺς ἀνθρώπους. Ἀδελφοὺς ἄλλως τε καὶ κατ' αὐτὸ τὸ Εὐαγγέλιον, εἰς ἀντίθετα στρατόπεδα καὶ ἐνέπλησαν τὸν κόσμον πτωμάτων καὶ αἵματος διὰ τῆς πυρᾶς καὶ τοῦ διωγμοῦ, περισσότερον ἄρ' ὅσον ποτὲ ἐπραξεν ἡ σπάθη τοῦ Ἀττίλα καὶ ἡ ὠμότης τοῦ Νέρωνος. Ἀποβλέποντες δ' ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ἐν ταῖς οὐκείαις καὶ ταῖς διδασκαλίαις αὐτῶν εἰς δογματικὰ θέματα καὶ θεολογικὰς συζητήσεις καὶ ὑπὸ τοιαύτην ἐποψίν πραγματευόμενοι καὶ αὐτὰ τὰ καθηκῶς ἡθικὰ ζητήματα, κατέστησαν τὴν ἡθικὴν ἔτι μᾶλλον ἀκατανόητον καὶ ἀνεφάρμοστον, βεσιζόντες πάντοτε αὐτὴν εἰς τὴν ἀποκλύψιν καὶ σκοπὸν ταύτης προτιθέμενοι τὴν μέλλουσαν ζωὴν, — δύο πρᾶγματα κατ' ἐξοχὴν ἀκατάλληλα ὅπως καταστήσωσι τὴν Ἠθικὴν κοινωνιότητα καὶ τὸν σκοπὸν αὐτῆς πρακτικόν. Ἐὰν δὲ μεθ' ὅλα τὰνωτέρω αἱ σημεριναὶ Χριστιανικαὶ κοινωνίαι εἶνε ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῶν ἡθικωτέραι τῶν ἀρχαίων, ἀποδοτέον τοῦτο εἰς μόνην τὴν λαμπρότητα τῆς ἡθικῆς αὐτῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ οὐχὶ εἰς τὴν καλὴν τῶν σκαπανέων αὐτοῦ βούλησιν, πρὸς τούτοις δὲ εἰς τὸν ὀργανισμόν τῶν σημερινῶν κοινωνιῶν, αἵτινες ὑπὸ τὸ νεώτερον διεσπόμεναι φιλοσοφικόν πνεῦμα, τὸ ζήτημα τῆς Δημοσίας Ἠθικῆς ἔλαβον ὑπ' ὅψιν αὐ-

τὼν ὡς ζήτημα δημοσίου συμφέροντος. Ἐν τοῖς πολλοῖς ἀληθές ἐστι ἡ θέσις τῆς Ἠθικῆς, πρέπει νὰ ζητῇται ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν ἀνθρώπων μᾶλλον ἢ ἐν τῇ ἀστυνομίᾳ τῶν πόλεων.

*

Μετὰ τ' ἀνωτέρω δι' ὧν συντόμως ὅλως ἐξετέθη ἡ Ἱστορία τῆς Ἠθικῆς καὶ ὁ τρόπος τῆς διδασχῆς αὐτῆς παρὰ τε τοῖς ἐθνικοῖς καὶ τῷ χριστιανισμῷ, ἐρωτῶμεν: εἶνε ἀνάγκη διὰ νὰ ποθῇ τις χρήσιμος πολίτης, εἰλικρινὴς φίλος, εὐεργετικὸς ἄνθρωπος, εὐτυχὴς οἰκογενειάρχης, νὰ ριφθῇ ὁλοψύχως εἰς τὴν ἐναέριον μεταφυσικὴν ὅπως ψηλαφῇται ἀνέυρη εἰς τὸ πυκνὸν σκότος τῶν περὶ ταύτης γνωμῶν καὶ ἀντιρᾶσεων τὰ ἡμέτερα καθήκοντα καὶ τὰς ἀρχάς, καθ' ἃς δέον νὰ κανονίσωμεν τὸν βίον μας; Εἶνε μὲν δυνατόν νὰ εἶνε πάντες οἱ ἄνθρωποι ἐνάρετοι, ἀλλ' ὄχι καὶ τὸ νὰ σκέπτονται πάντες ὁρθῶς. Θεμελιούντες λοιπὸν τὴν Ἠθικὴν ἐπὶ ὑψηλῶν συλλογισμῶν, οὐδὲν ἄλλο πράττομεν εἰμὴ νὰ ἐγκαθιδρύωμεν θεωρητικὴν τινὰ Ἠθικὴν κατάλληλον μόνον διὰ τὰς ὀλίγας ἐν τῷ κόσμῳ ὑψηλὰς ψυχάς, ἐγκαταλιμπάνοντες τὸ λοιπὸν ἀνθρώπινον γένος εἰς τὴν ὀλεθρίαν κληρονομίαν τῆς πλάνης του. Μὲ τὰς πεφωτισμένας διανοίας δύναται τις νὰ κατέλθῃ εἰς τὸ πεδίον τῆς λογικῆς, καθ' ὅσον αὐταὶ ἔχουσιν τὴν δύναμιν ν' ἀκολουθήσωσι τὸν συνειρμὸν τῶν ἰδεῶν, δὲν μένουσιν ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁδοῦ ἀποδεχόμενοι τὰς ἰδέας τετμημένας καὶ κολοβάς. Ἀλλὰ μετὰ τοῦ κοινοῦ τῶν ἀνθρώπων ἀδύνατον νὰ εἰσέλθῃ τις εἰς τὴν συζήτησιν τῶν τῆς ἠθικῆς ζητημάτων, χωρὶς νὰ διατρέξῃ τὸν κίνδυνον νὰ ἰδῇ τὸ κοινὸν τοῦτο καταχρώμενον τὴν λογικὴν. Διὰ τοῦτο τὸ καταλληλότερον καθ' ἡμᾶς μέσον πρὸς μετάδοσιν τῶν ἠθικῶν ἰδεῶν εἰς τὸ κοινὸν τῶν ἀνθρώπων, εἶνε ἡ ὁδὸς τοῦ αἰσθηματός. Πολλοί, ἂν μὴ πάντες αἰσθάνονται, ὀλίγιστοι ὁμως σκέπτονται. Τὸ αἰσθηματὶ δὲν πλάττει σοφίσματα, ὁ νοῦς ὁμως πλείστα.

Ἄλλως τε εἶνε τόσῳ δύσκολον νὰ πείσῃ τις τοὺς ἀνθρώπους νὰ ὦσιν ἀγαθοί; Ἀπεικονίσαι τὸν μοχθηρὸν δι' ἀληθῶν καὶ φοβερῶν χρωμάτων· ζωγραφῆσαι τὸν ψεύστην ἀπολλύοντα τὴν πίστιν εἰς μηχανορραφίας, περιπλεκόμενον καὶ τοσοῦτους ἐντεῦθεν ἀνεχόμενον ἐξευτελισμούς· παραστήσατέ τους τὸν κακολόγον, ὃν πάντες μισοῦσι καὶ ἀποφεύγουσι, ἀπὸ πάσης τάξεως ἀνθρώπων ἀποπεμπόμενον· δείξατε τὸν ἄσπλαγγνον, τὸν ἀνελικρινῆ, τὸν ξένον πάσης λεπτότητος ἡθους, ἐστερημένον φίλων — τοῦ γλυκυτέρου τοῦτο τοῦ βίου ἀγαθοῦ — ἐγκαταλειμμένον εἰς ἐκυτόν, εἰς τὸν χειρότερον τοῦτέστι σύντροφον ἐξ ὧν δύναται νὰ ἔγῃ καὶ τοῦ ὁποίου οὐδέποτε δύναται νὰ παλλαγῇ· ἀναπτύξατε τοῖς ἀνθρώποις τ' ἀληθῆ αὐτῶν συμφέροντα, τὰ συν-

τείνοντα δηλονότι: εἰς τὴν σταθερὰν καὶ ἀληθῆ αὐτῶν εὐτυχίαν καὶ οὕτω πράττοντες θέλετε πάντοτε εὐρεθῇ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀρετῆς. Μὴ νομίζετε ἐπικίνδυνον τὸ ἀξίωμα — ἐὰν βεβαίως τὸ ἐννοεῖτε καλῶς — ὅτι ἀρετὴ καὶ ἡμέτερον συμφέρον εἶνε ἐν καὶ τὸ αὐτό. Μὴ ἀποτροπήζεσθε τὸ τοῦ Ὁρατίου λέγοντος: *Atque ipsa utilitas justi prope Mater et aequi* (καὶ αὕτη ἡ ὠφέλεια μήτηρ ἐστὶ τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ὀρθοῦ) ἀλλ' ἐννοήσατε τοῦτο καλῶς, μὴ ἐκπλήττεσθε τοῦτέστι ἀκούοντες ὅτι ἡ ἀρετὴ δύναται νὰ μᾶς καταστήσῃ εὐτυχεῖς, ὅτι ἡ ἀληθὴς ὁδὸς ὅπως ἀποβῶμεν τοιοῦτοι, ὅπως ἀπολαύσωμεν πραγματικῆς καὶ μονίμου εὐτυχίας, εἶνε ἡ ὁδὸς τῆς τιμιότητος· ἀλλὰ διατρέξατε μᾶλλον, ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ἀπάσας τὰς καταστάσεις τοῦ βίου, ἀπάσας τοῦ ἀνθρώπου τὰς πράξεις καὶ θέλετε πεισθῇ ὅτι καλῶς ἐκτιμωμένων τῶν πραγμάτων, ἀνάγκη νὰ κηρύττωμεν πάντοτε τὴν ἀγαθότητα, τὴν εὐεργεσίαν, τὴν εὐγνωμοσύνην, τὴν φιλάνθρωπίαν, τὸ ἔλεος.

Οὐδὲν ἄλλο καθ' ἡμᾶς τὸ ἔργον τοῦ ἠθικοῦ φιλοσόφου καὶ τοῦ ἱεροκήρυκος εἰμὴ τὸ νὰ ἀναπτύσῃ τοῖς ἀνθρώποις τ' ἀληθῆ αὐτῶν συμφέροντα, διότι ἀγνοοῦμεν, τῇ ἀληθείᾳ, πῶς εἶνε δυνατόν νὰ πείσῃ τις τούτους νὰ παραδεχθῶσι μίαν Ἠθικὴν, ἀντίθετον αὐτῶν πολεμίαν πρὸς τὰ ἀληθῆ πραγματικὰ αὐτῶν συμφέροντα. Ὁρθότερον δ' εἰπεῖν, δύναται νὰ ὑπάρξῃ τοιαύτη; Ἰδοὺ ὄντως μία ἑλλειψίς· ἐν τοιοῦτον ἔργον, μία τοιαύτη Ἠθικὴ πρακτικὴ καὶ οὕτως εἰπεῖν ψηλαφῆτῃ καὶ ὄχι θεωρητικῇ καὶ ἐναέριᾳ, λείπει ἐκ τῆς δημοκρατίας τῶν γραμμάτων.

Μὴ συλλογίζωμεθα τοσοῦτον. Ἄλλοιμονον εἰς ἡμᾶς ἂν διὰ νὰ ἡμεθα ἀγαθοὶ ἔχομεν ἀνάγκην συλλογισμῶν! Ἄλλοιμονον εἰς ἡμᾶς ἂν διεξοδικῶν καὶ μεθοδικῶν πραγματειῶν εἶχομεν ἀνάγκην ἐν' ἀποβῶμεν ἀγαθοὶ πολῖται, ευαίσθητοι ἄνθρωποι, τίμιοι ἄνδρες! Πολὺ πλέον μᾶς διαπλάττει τὴν καρδίαν μία τραγωδία, ἐν δράμα καὶ ἐν μυθιστόρημα. ἔργα ἐξουτελισμένα ἐν τῇ συνειδήσει πολλῶν ἀλλὰ κάλλιστα καὶ τολμῶ εἰπεῖν χρησιμώτατα πρὸς τελειοποίησιν τῆς καρδίας καὶ τοῦ νοῦ, ἢ ἅπαντα τὰ μεθοδικά, ξηρά, ἀσυνεπῆ, πάσης ἐστερημένα πειθοῦς ἐγγχειρίδια ἠθικῆς. Ἀνάγκη χρωστέρος ἐν τῇ Ἠθικῇ! ἀνάγκη ζωηρότητος χρωμάτων πρὸς παρὰστάσιν τῶν ἀτόπων τῆς κακίας καὶ τῶν ὠφελιμάτων τῆς Ἠθικῆς! Ἐκ τοιούτων ζωηρῶν παραστάσεων οὐδεὶς ὑπάρχει ὁ μὴ δυνάμενος νὰ ὠφεληθῇ, καθόσον πάντες οἱ ἄνθρωποι φέρουσι καρδίαν καὶ αἰσθηματὰ, ὅσον δὲ καὶ ἂν ἔχωσι ταῦτα καταπνιγῇ ὑπὸ τῆς ἀνατροφῆς καὶ τῆς γνώμης, μένουσιν ὁμως πάντοτε τὰ σπέρματα ἃτινα εὐκόλως δύναται νὰ ζωογονηθῶσιν ὑπὸ τῆς διδασχῆς τοῦ ἐπιδείξιου φιλοσόφου ἢ ἱεροκήρυκος, τοῦ γινώ-

σκοντος τὰς ἀποκρύφους τῆς εὐχισθησίκας χορδὰς
καὶ ἐπιχειροῦντος νὰ θίξῃ τυχύτας καταλλήλως.

Καὶ ἡ λογικὴ βεβαίως συντείνει εἰς τὴν ἡμέ-
τέραν διὰ πλάσιν καὶ δύναται νὰ ποκαταστήσῃ ἡ-
μᾶς ἀγαθοὺς καθόσον καταδεικνύει ἡμῖν διὰ τῆς
ἀναλύσεως τὰ ἐκ τῆς ἀρετῆς ἀγαθὰ καὶ τὰς ἐκ
τῆς κακίας βλάβας. Ἄλλ' ἐὰν δὲν ἀναμίζωμεν
τὴν εὐχισθησίκαν μὲ τὸ λογικόν, ἐὰν δὲν ἐκμεταλλευ-
θῶμεν τὰ ἠθικὰ ἐκείνα αἰσθημὰτα, τὰ ὁποῖα ἐ-
καστος ἄνθρωπος κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον φέ-
ρει ἐν ἐκυτῷ, ἐὰν δὲν χρησιμοποιήσωμεν ὡς πρῶ-
την οὕτως εἰπεῖν ὕλην τῆς ἡμετέρας διδασχῆς τοὺς
παλμοὺς ἐκείνους τῆς καρδίας, τοὺς σπινθῆρας
ἐκείνους τῆς εὐσπλαγγνίας, τοὺς ἐναποτεθειμέ-
νους ὑπὸ τῆς φύσεως εἰς τὰ βάθη ἐκάστης ψυ-
χῆς, οὐδέποτε θὰ δυνηθῶμεν ν' αὐξήσωμεν τὸν
ἀριθμὸν τῶν ἀγαθῶν. Ἐὰν ἀραιρέσητε ἀπὸ τὸν
ἄνθρωπον τὸ αἶσθημα τῆς εὐσπλαγγνίας, ἐὰν
ἀραιρέσητε ἀπ' αὐτοῦ τὴν φιλοτιμίαν, ἐπὶ τίνος
βάσεως, ἀνθρωπίνως ὁμιλοῦντες, θέλετε ἀνεγείρει
τὸ οἰκοδόμημα τῆς ἡμετέρας Ἠθικῆς; Εἶνε αὐ-
ταὶ δύο ἀρχαί, αἵτινες οὐδέποτε πρέπει νὰ πα-
ραμελῶνται ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Πᾶσα διδασχὴ
ἐπὶ τούτων πρέπει νὰ στηρίζεται, ἐὰν προτίθεται
νὰ ὠφελήσῃ.

[Ἐπεταὶ συνέχεια]

ΚΟΜΦΟΥΚΙΟΣ

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ

Φραγκίσκω Καρβελλᾷ.

Δὲν ἔχει πλεῖα φτερὰ 'ς τὴν ὁμοπλάτην,
Ἦ σκέψι του δὲν εἶναι φτερωτή,
Γῆ κι' οὐρανὸ τ' ὁλόφλογο τὸ μάτι
Ν' ἀγκαλιάσῃ πλεῖα τώρα δὲ πορεῖ.

Ξανοίγει τῆς ζωῆς τὴ μαύρη ἀπάτη
Καὶ μὲ γυρὰ τὸ κεφάλι προχωρεῖ,
Ἦ φαντασιὰ κόσμους χρυσοῦς δὲν πλάττει
Καὶ κεραυνὸ 'ς τὸ χέρι του κρατεῖ.

Μὲ μύρια πάθη μέσα 'ς τὴν καρδίαν του
Ἦ τὴ σκέψι του εἶναι ξένος ὁ οὐρανός
Καὶ χάνεται 'ς τὰ βάθη ἡ φαντασιὰ του

Κ' ἐνθ' στέκει βουβός καὶ σκεπτικὸς
Νὰ ὑψώνεται κυττάζει ὁλόγουρά του
Μονάχα τοῦ σιγάρου του ὁ καπνός.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΑΡΤΖΩΚΗΣ

ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟ ΠΡΩΪ

Σ' ἓνα Ἀμερικανικὸ περιοδικὸ δημοσιεύτηκε ποιη-
ματάκι μὲ τὴν ἐπιγραφὴ «Θάνατος τὸ πρῶν». Ἡ
ἱστορία του εἶναι περίεργη. Τὸ ἔκαψε ἡ Ἀν-
νούλα Aldrich, νέα εἴκοσι χρονῶν, λίγο πρὶν πε-
θάνει κατὰ τὰ χαράγματα. Σὺν τὸ ἔκανε, εἶχε τέ-
τοια πιά ἀδυναμία ποῦ δὲ μπόρεσε ἡ ἴδια νὰν τὸ
γράψῃ, μόνε τὸ ὑπαγόρευσε. Ἡ ἀκόλουθη μετά-
φραση δίνει κάπως μικρὴ ἰδέα τῶν στίχων :

Θὰ φύγω μόλις ἡ γλυκεῖα προβάλει χαραυγὴ,
τ' ἄχρηστο σῶμ' ἀφίνοντας μὲ τὸ κλεισμένο μάτι.
Θ' ἀπαντηθῶμ' ὅταν αὐτὴ τὸ δρόμο της σ' τὴ γῆ,
κ' ἐγὼ μέσ' 'ς τ' ἀπειρο ζητῶ νὰ βρῶ 'να μονοπάτι.

Θὰ σῶσω μόλις τῆς Αὐγῆς τὸ πρόσωπο φανεῖ . . .
Ἄχ ἄς μπορούσα νὰ παίρνω μιὰ ἀχτίδα της μαζί μου !
Νύχτα παντοῦ 'ναι ἀνάμεσα 'ς τοὺς κόσμους μελανή,
καὶ πῶς θὰ δεῖ ἡ ψυχὴ μου ;

Α. Π.

ΠΟΤΕ ΠΙΣΤΕΥΕΙ

Ἐλεγαν καὶ αἱ δύο τὰ δικά των ἐντὸς τοῦ
κῆπου.

Ἡ μία. — Μὰ πῶς τὸ ἐνόησες σὺ ὅτι σ' ἀ-
γαπᾷ ; Ἐγὼ εἰμὶ ποῦ νὰ σὲ βεβαιώσω ὅτι οὐτε
ἰδέαν ἔχει . . . οὐτε σὲ παρατήρησε καθόλου.

Ἡ ἄλλη. — Λέγε ὅ,τι θέλεις. Ἐγὼ εἰςέυρω
ὅτι μ' ἀγαπᾷ. Μοῦ ἔδωκε τόσα δείγματα . . .

Ἡ μία. — Ποῦ δείγματα ; πότε ; . . . Ἐγὼ
δὲν παρατήρησα τίποτε ἀπὸ αὐτά.

Ἡ ἄλλη. — Παρατήρησα ὅμως ἐγὼ. [Μετὰ
μικρὸν] Ἐπειτα, δὲν εἶδες ὅτι ὅσαι φοραὶς μοῦ
ἔρριξαν τὰ χαρτιά . . . πάντοτε ἐβγῆκε ὅτι μ' ἀ-
γαπᾷ ;

Ἡ μία. — Εἰς τὰ χαρτιά λοιπὸν ἐμάντευσε
τὸν ἔρωτά σου ; — Ὡ τῆς εὐπιστίας σου ! . . .

Ἡ ἄλλη. — Τί ; Δὲν πιστεύεις ; . . . Σοῦ
φαίνεται τυχαῖον νὰ πέσῃ πέντε φοραὶς ὅτι μ' ἀ-
γαπᾷ ;

Ἡ μία. — Τίποτε ἐγὼ δὲν πιστεύω.

Ἡ ἄλλη. — Ἐγὼ πιστεύω καὶ εἶμαι βεβαία
ὅτι μ' ἀγαπᾷ.

Ἡ μία. — Κ' ἐγὼ σὲ βεβαιῶ περὶ τοῦ ἐννυ-
τίου.

Ἡ ἄλλη. — Μὰ, εἶσαι παράξενη ! . . . Τί
θὲς νὰ σοῦ κάμω διὰ νὰ πιστεύσῃς ; [Δρῆπουσα
μαργαρίταν] Νὰ μιὰ μαργαρίτα. Θέλεις νὰ τὴν
δοκιμάσω ; Νὰ . . . νὰ ἰδῇς . . .

Ἡ μία. — Καὶ 'ς ταῖς μαργαρίταις ἀκόμη ;

Ἡ ἄλλη. — Μπᾶ ! Οὔτε αὐταῖς δὲν πι-
στεύεις ;

Ἡ μία. — Σοῦ εἶπα, δὲν πιστεύω τίποτε.
Ἐγὼ θέλω νὰ εἶμαι βεβαία δι' ὅλα. Ἐτσι τοῦ
ἄερος πράγματα . . .